

Remissvar på slutbetänkandet En gränsöverskridande mediepolitik – för upplysning, engagemang och ansvar (SOU 2016:80)

Remissvarets avgränsningar

Institutet för språk och folkminnen (ISOF) lämnar härmed synpunkter på slutbetänkandet *En gränsöverskridande mediepolitik – för upplysning, engagemang och ansvar* (SOU 2016:80). Synpunkter lämnas på delar av kapitel 4: *Tillgängliga medier för personer med funktionsnedsättning* och kapitel 5: *Mediesituationen för det samiska folket och de nationella minoriteterna*. Vi kommenterar också förslaget om förändring i presstödet villkor gällande mediers språkval i kapitel 7: *Ett nytt mediestöd för allmänna nyhetsmedier*.

Betänkandets övriga förslag faller utanför institutets verksamhetsområde och uppdrag, och vi har därför inte tagit ställning till dem.

Sammanfattning

Institutet delar den generella beskrivning utredningen ger av mediesituationen för personer med funktionsnedsättning samt för det samiska folket och de nationella minoriteterna.

Vi efterlyser dock fler konkreta förslag för hur utbudet av medier på de nationella minoritetsspråken ska öka. Utbildningsinsatser för journalister kan få positiva effekter när det gäller att höja kunskapen om nationella minoriteter, förutsatt att utbildningarna håller hög kvalitet.

Teckenspråkigas medietillgänglighet har förbättrats i och med att allt fler tv-program textas. Det är dock viktigt att inte glömma bort det allmännas ansvar att skydda och främja teckenspråket och att teckenspråkiga i det sammanhanget bör betraktas som en språkgrupp.

Fortsatta satsningar på en nationell språkinfrastruktur är viktiga för att tillgodose språklig tillgänglighet i ett alltmer digitaliserat medielandskap.

Vi vill lyfta fram de språkpolitiska åtaganden som gjorts på nationell och internationell nivå gentemot de nationella minoritetsspråken: främst språklagen (2009:600), lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk samt den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Dessa bestämmelser innebär ett åtagande att skydda och främja språken som en del av det svenska kulturarvet. Det är viktigt att samråda med och anpassa mediasatsningar till minoriteternas behov. Men det är också viktigt att förstå att minoritetsgrupperna inte utgörs av homogena grupper med samsyn i alla frågor. Behovet av mediekanaler på jiddisch är ett exempel på en fråga där det kan finnas delade meningar i den judiska gruppen, och det är viktigt att ta hänsyn till det när frågan utreds. De språkpolitiska åtagandena bör alltid tjäna som utgångspunkt också i beslut om mediestöd och satsningar på allmänna nyhetsmedier.

Utredningen föreslår undantag från grundkravet att allmänna nyhetsmedier ska vara skrivna på svenska för att få ekonomiskt stöd. Förändringen kan få positiva effekter i form av ett bredare medieutbud och ökad tillgänglighet för utlandssvenskar och minoriteter inom landet. Det är dock viktigt att komma ihåg språklagen och dess grundläggande princip om att svenska språket fortfarande ska utgöra basen för den allmänna nyhetsförmedlingen.

Kapitel 4: Tillgängliga medier för personer med funktionsnedsättning

Institutet håller i allt väsentligt med om de förslag som läggs fram i det fjärde kapitlet om tillgängliga medier. Det är av stor betydelse att nya former för tillgänglighet utvecklas i takt med digitaliseringen. En förutsättning för att det ska kunna ske är etableringen av en nationell språkinfrastruktur. Flera initiativ har tagits av regeringen på senare år. Institutet fick 2012 ett uppdrag om att utveckla formerna för drift och samordning av en nationell språkdatabank. Två år senare, 2014, fick Post- och telestyrelsen (PTS) uppdraget att genomföra ett pilotprojekt i syfte att främja utvecklingen av en nationell språkinfrastruktur för talbaserade tjänster.

Dessa uppdrag nämns i kapitel 5 om de nationella minoriteternas mediasituation, men inte i kapitel 4 som handlar om tillgängliga medier. Enligt institutets mening hade det varit relevant att lyfta fram dessa projekt inom ramen för ett tillgänglighetsperspektiv, eftersom projektens syfte är att göra språkresurser öppet tillgängliga. Genom sådana projekt kan aktörer av olika slag använda språkdata för att utveckla tjänster och produkter som ökar tillgängligheten, både på svenska och på andra språk. Ett exempel på en sådan produkt är tv:s textremsor.

Institutets övriga kommentarer gäller teckenspråkigas medietillgänglighet. Tillgången till teckenspråkstolkning behandlas i kapitel 4, vilket innebär att teckenspråkiga inom ramen för betänkandet kategoriserats som en grupp med funktionsnedsättning. Sedan språklagen trädde i kraft 2009 har det svenska teckenspråket en liknande ställning som de nationella minoritetsspråken, och teckenspråkiga betraktas i lagen som en språkgrupp. Utredningen nämner också explicit att man är medveten om det faktum att alltfler teckenspråkiga numera vill definieras som en del av en språklig minoritet. Det är positivt att den medvetenheten finns, Institutet för språk och folkminnen hade gärna sett att även den teckenspråkiga tillgängligheten hade tagits upp i utredningens kapitel 5, som berör de nationella minoriteternas mediesituation.

Trots att både antalet teckenspråkstolkade och textade sändningar från SVT har ökat, håller institutet med utredningen i dess slutsats att mediekanalernas webbsändningar ofta brister i tillgänglighet i och med att de är otextade. Bristande tillgänglighet kan också handla om otillfredsställande kvalitet. Ett exempel på ett kvalitetsproblem är att man ibland i samband med direktsända program inte hinner med att lägga ut textremsor i samma takt som ljud- och bildbyte. Detta kan få konsekvenser både för begripligheten och för upplevelsen av tv-programmen.

En annan fråga som påpekats i tidigare utredningar, och som också tas upp i betänkandet, är de 20 regionala tv-nyheterna som sänds i olika delar av landet samtidigt. Med hänvisning till tekniska svårigheter har nyhetssändningarna ännu inte kunnat textas. Institutet vill framhålla vikten av att frågan fortfarande prioriteras eftersom det finns ett stort demokratiskt värde i att så många som möjligt kan ta del av nyhetssändningar. Frågan berör inte bara teckenspråkiga utan alla målgrupper som har behov av textade nyheter.

Kapitel 5: Mediesituationen för det samiska folket och de nationella minoriteterna

Institutet instämmer i den generella bild som utredningen ger av mediesituationen för de nationella minoriteterna. De traditionella dagstidningarna och tidskrifterna (på papper och på webben) är få, och det är svårt för nya medier att etablera sig, trots de förbättrade villkoren i presstödssystemet som genomfördes 2013. Utbudet på de nationella minoritetsspråken utgörs nästan uteslutande av de offentligt finansierade medierna.

Fler konkreta förslag behövs för att stimulera medier på minoritetsspråk

Mot bakgrund av den mediesituation som beskrivs av utredningen innehåller betänkandet få konkreta förslag. De slutsatser som presenteras efter varje delkapitel (s.281, s.283, s.285, s.287 och s.288) är vagt formulerade och slår egentligen bara fast att utbudet av medier på de nationella minoritetsspråken brister och att "flera typer av stimulansåtgärder krävs". Det konkreta förslag som nämns är utbildningsinsatser för journalister samt möjligheten att erbjuda minoritetsspråkstalare särskilda sökvägar till journalistutbildningar, vilket låter som ett rimligt område att närmare undersöka.

Kunskapen om minoriteterna och minoritetsspråken behöver öka

Utredningen konstaterar att det råder okunskap om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken bland journalister, men också i majoritetssamhället överlag. Att det förhåller sig så är något institutet också kunnat konstatera i två undersökningar som institutet genomförde med hjälp av SIFO 2010 respektive 2015. Undersökningen mätte befolkningens kännedomen om och attityder till de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Kunskapen om minoriteterna var låg vid båda mätningarna, och det fanns inga tecken på att kunskapen hade ökat mellan de två mättillfällena. Däremot hade den andel av befolkningen som var positiva till bevarandet av minoriteternas språk och kulturer ökat markant 2015, i jämförelsen med 2010.

Nyhetsmediers okunskap om de nationella minoriteternas situation kan ta sig uttryck på flera sätt. Ett sätt är att ignorera nyheter som berör minoriteterna eftersom man inte betraktar sådana nyheter som något som också intresserar och berör allmänheten. Ett annat sätt kan vara att oreflekterat reproducera och cementera fördomar om minoritetsgrupperna. I samband med det vill vi lyfta fram en formulering i betänkandet som är hämtad från kapitel 5 och som beskriver romers mediesituation:

"Den romska mediesituationen präglas av generationsklyftor, i den äldre generationen är det utbrett med läs- och skrivsvårigheter. Radion lyfts som en särskilt viktig informationskanal i denna grupp." (s.272)

Av formuleringen framgår inte vilken åldersgrupp man syftar på mer exakt, bara att det handlar om "den äldre generationen". Institutet för språk och folkminnen ser att förhållandet bland romer vad gäller läs- och skrivsvårigheter är något som hela tiden är under förändring. Det är därför särskilt viktigt att inte bidra till en generaliserande och cementerande bild av romer som icke läs- och skrivkunniga, och som därför inte är i behov av skriftliga medier. Sådana beskrivningar riskerar att legitimera låga ambitioner för den romska mediesituationen i jämförelse med andra minoritetsgrupper.

Institutet ser därför positivt på betänkandets förslag om utbildningsinsatser för yrkesverksamma journalister samt förslaget att undersöka möjligheterna att inrätta kurser eller utbildningar i journalistik riktade till sökande med kunskaper i nationella minoritetsspråk. De utbildningsinsatser som riktas till journalister skulle samtidigt kunna innefatta baskunskaper om svenskt teckenspråk och teckenspråkigas mediasituation.

Om det skulle bli aktuellt att skraddarsy journalistutbildningar för personer med kunskaper i de nationella minoritetsspråken är det viktigt att dessa utbildningar håller samma höga kvalitet som övriga journalistutbildningar. Detta för att de som genomgått utbildningen ska ha möjlighet att konkurrera med övriga journalistutbildade på lika villkor, samt ha de förutsättningar som krävs för att bedriva god journalistik.

Språkinfrastruktur viktig för minoritetsspråken

I det kapitel som berör presstöd skriver utredningen att de nationella minoritetsmedierna, med sina små målgrupper, inte har samma marknadsförutsättningar som andra allmänna nyhetsmedier. Utredningen konstaterar därför att det finns ett fortsatt behov av lägre trösklar till stödsystemet för dessa medier. Ett liknande perspektiv är viktigt att ha också när det gäller språklig tillgänglighet och teknikutveckling. I etablerandet av en nationell språkinfrastruktur är det viktigt att det finns en långsiktig offentlig finansiering så att det på sikt kan utvecklas språkteknologiska verktyg som också kan komma användare av ”små språk” tillgodo, även om marknaden för dessa tjänster också fortsättningsvis kommer att vara begränsad.

Mediebehovet på jiddisch bör omprövas

När det gäller medieutbudet på jiddisch slår utredningen fast att det inte verkar föreligga något behov av medier på jiddisch utifrån följande resonemang:

”Från de judiska organisationerna påtalas att den judiska gruppen inte har några specifika medieslag eller kanaler som enbart representerar dem och att de inte heller upplever att de har behov av detta. Behovet som framförs handlar mer om att den bild som förmedlas av denna grupp i majoritetsmedierna ska vara rättvisande. [...] Denna minoritets behov avseende nyheter och annan bevakning täcks av medier på svenska. Språket jiddisch fyller dock viktiga kulturella funktioner.”
(s.273)

Från institutets sida vill vi betona att den svenska staten har ett åtagande att skydda och främja jiddisch som ett av Sveriges nationella minoritetsspråk, i enlighet med

språklagen (2009:600), lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk samt den europeiska stadgan om skydd för landsdels- eller minoritetsspråk. Dessa åtaganden innebär ansvar för jiddisch som en del av Sveriges kulturarv – ett ansvar som kvarstår även om det finns grupperingar bland minoriteterna som inte för egen del har behov av vissa av åtgärderna.

I den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk formuleras främjandet som att staten ska ”underlätta och uppmuntra användning [av jiddisch] i tal och skrift i det offentliga såväl som det privata livet”. Främjande måste inte nödvändigtvis ske i form av mediestöd, men i ett övervägande av offentligt finansierat stöd till medier på jiddisch kan sådana överväganden inte göras enbart mot bakgrund av synpunkter från enskilda organisationer. Utgångspunkten bör, enligt institutets mening, istället vara de förpliktelser som finns både inom ramen för internationella konventioner och för den nationella lagstiftningen.

Inställningen till tillgången på litteratur, medier och andra informationskanaler på jiddisch varierar mellan olika grupperingar och intresseorganisationer. Alla judiska organisationer har inte intresse av jiddisch och dess bevarande. En del judar har ett närmare kulturellt förhållande till hebreiska än till jiddisch. Det är viktigt att komma ihåg att minoritetsgrupperna inte utgörs av homogena grupper som alltid delar inställning i en specifik fråga. Intresset för och kopplingen till jiddisch är ett exempel på en fråga där inställningen varierar mycket mellan judiska grupper. Sveriges jiddischförbund är ett exempel på en förening som har ett starkt intresse och engagemang för bevarandet av jiddisch i det svenska samhället.

Att aktivt uppmuntra mediekkanaler för små språk som jiddisch, som i princip saknar domäner i Sverige, kan vara särskilt viktigt för att bryta isoleringen bland de personer i landet som fortfarande behärskar språket. Vilka mediesatsningar som sedan är lämpliga måste naturligtvis anpassas till den situation som råder för just jiddischtalande.

Kapitel 7: Ett nytt mediestöd för allmänna nyhetsmedier

Allmänna nyhetsmedier på svenska ska utgöra grundregeln

En av de förändringar som föreslås för presstödsbestämmelserna är slopandet av grundkravet att allmänna nyhetsmedier i huvudsak ska vara skrivna på svenska, samt att de ska distribueras inom landet.

Det nuvarande förslaget innebär att allmänna nyhetsmedier ska få ekonomiskt stöd om de har en svensk målgrupp. Därmed kan medier skrivna på svenska men som riktar sig till utlandsboende svenskar få stöd, liksom medier utgivna på andra språk än svenska som riktar sig till minoriteter inom landet. Reglerna är en anpassning till

den förändrade mediesituation där digitaliseringen har gjort de territoriella gränserna mindre betydelsefulla för mediekonsumtionen.

Vad gäller grundregeln om att medier ska skrivas på svenska så gjordes undantag i bestämmelserna för driftstödet redan 2013 i förhållande till tidningar på samiska, meänkieli och finska. Det nya förslaget innehåller alltså ytterligare undantag från grundregeln om att nyhetsmedier som får stöd i huvudsak ska vara skrivna på svenska.

Vi ser positivt på att det faktum att de nya undantagen kan skapa förutsättningar för ett bredare medieutbud samt öka tillgängligheten för de aktuella grupperna. Vi vill dock samtidigt påminna om språklagens bestämmelse om det allmännas ansvar för det svenska språket och dess princip om svenska som det samhällsbärande språket. Det är alltså fortfarande viktigt att nyheter och samhällsinformation på svenska även i fortsättningen utgör basen för den allmänna nyhetsförmedlingen.